

سخن نخست

منطق، ابزار معرفتی کلی است که در تمام شؤون زندگی انسان کارایی دارد و دستاورد آن سامان‌دهی، تعدیل و تصحیح اندیشه بشر است. از این رو است که آن را با نام‌هایی، چون میزان و معیار دانش انسان و محک و تراز اندیشه بشر می‌خوانند.

کلی بودن ابزار منطق می‌تواند از این جهت باشد که این مهارت هم در زندگی فردی انسان و هم در زندگی اجتماعی او، و به سخن دیگر در تمام مراحل و مراتب فکری، یعنی مرتبه ادبی و احساسی، مرتبه خطابی و اقناعی، مرتبه جدلی و الزامی و مرتبه علمی و برهانی، می‌تواند سودمند و کارآمد باشد.

شاید بتوان علت سهل‌انگاری گروهی از افراد در تعلیم و تعلم فن و مهارت منطق را در بی‌توجهی آنها به این فایده و سودمندی عمومی منطق جست و جو کرد. از آنجا که برهان و مغالطه‌ها در فلسفه کارایی بسیاری دارد، فیلسوفان پس از ورود در بحث‌های فلسفی به بررسی شرایط و قواعد برهان و پیرو آن به بررسی دیگر بحث‌های علم منطق می‌پرداختند. همین مطلب باعث شد که منطق بیشتر به عنوان مقدمه فلسفه به شمار آید و از سودمندی این فن در مقام خطابه و اقناع و تحریک احساسات و عواطف و نیز در مقام جدل و مناظره، نادیده گرفته شود.

اما حقیقت آن است که علم منطق در تمام مراتب اندیشه بشر کارآمد است و به انسان مهارتی عمومی می‌دهد؛ چه در مرتبه تفکر ادبی و احساسی که انسان در پی تحریک احساسات و عواطف برای ایجاد علاقه به چیزی یا نفرت از چیزی است، و چه در مرتبه تفکر خطابی و اقناعی که در پی قانع کردن توده مردم در باره دیدگاهی است، گرچه در اندازه یک تصدیق ظنی باشد، و چه در مرتبه تفکر جدلی و الزامی که در پی ملزم ساختن دیگری به پذیرش قطعی سخن خویش است، گرچه از راه دلیل واقعی آن نباشد، و چه در مرتبه تفکر برهانی و علمی که در پی اثبات حق و واقع از راه دلیل

واقعی آن است. در تمام این مراتب، قوانین منطق برای انسان سودمند و کارآمد است و انسان را در دستیابی به هدف خود یاری می‌رساند.

منطق به هر آنچه که از مقدمات این مراتب فکر بشر به شمار می‌آید هم توجه کافی داشته و به بحث درباره آنها پرداخته است، مانند بحث از مفردات و تعریف‌ها، بحث از ترکیب‌های حمله و شرطی و بحث از صورت استدلال‌ها، قیاس‌ها، استقراءها و تمثیل‌ها.

در منطق به این اندازه هم بسنده نشده است و برای بیان دقیق‌تر قوانین تفکر انسان در تمام مراتب آن، اقسام خطاهای فکر در بابی مستقل به نام مغالطه مورد بررسی دقیق و کامل قرار می‌گیرد. روشن است که بهره‌مندی درست و کامل از هر ابزاری، نیازمند شناخت دقیق آن و دستیابی به مهارت کامل در کاربرد و بهره‌گیری از آن ابزار در هنگام نیاز است. ابزار و مهارت منطق نیز از این قانون دور نیست. از این رو است که دایرةالمعارف علوم عقلی اسلامی در نشریه معارف عقلی به گسترش بحث‌های بنیادین علم منطق می‌پردازد. امید است که در شناساندن منطق و راه درست اندیشه‌گامی برداشته باشد.

دبیر علمی منطق

